

הלקח הנשגב מיונה הנביא במעי הדגה כל חלקי הבריאה מתגייסים לסייע ולכפות על האדם למלא את שליחותו בעולם הזה

מכוון כנגדו. נקדים מה שמקשה בגמרא (ראש השנה לב.) על המספר של עשרה מאמרות שנברא בהם העולם, הלא במעשה בראשית לא נזכרו "ויאמר" רק ט' פעמים: "ויאמר אלקים". ומתריך: "בראשית נמי מאמר הוא, דכתיב (תהלים לג-1) בדבר ה' שמים נעשו". פירוש, הפסוק הראשון בתורה (בראשית א-א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", הוא המאמר הראשון מתוך עשרה המאמרות שנברא בהם העולם.

נמצא לפי זה כי ראש השנה שהוא היום הראשון של עשרת ימי התשובה, הוא מכוון כנגד המאמר הראשון: "בראשית ברא אלקים". ונשאר לנו לבאר מהו מאמר העשירי שיום הכיפורים מכוון כנגדו. והנה במדרש מצינו כמה שיטות על חשבון עשרה המאמרות שנברא בהם העולם, אבל הנה מה שמצינו על כך במדרש (ב"ר יז-א):

"תנינן בעשרה מאמרות נברא העולם, ואלו הן, בראשית, ורוח אלקים מרחפת, ויאמר אלקים יהי אור, ויאמר אלקים יהי רקיע, ויאמר אלקים יקוו המים, ויאמר אלקים תדשא הארץ, ויאמר אלקים יהי מאורות, ויאמר אלקים ישרצו המים, ויאמר אלקים תוצא הארץ, ויאמר אלקים נעשה אדם".

הרי לנו דברים ברורים לפי שיטה זו, כי המאמר העשירי הוא (בראשית א-כו): "ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". נמצא לפי זה כי יום הכיפורים שהוא יום העשירי מכוון כנגד המאמר העשירי: "נעשה אדם". יומתק לבאר לפי זה מה שישד הפייטן האלקי רבי אמנון ממגנצא (בפייט ונתנה תוקף): "בראש השנה יכתבון וביום צום כפור יחתמו, כמה יעברון וכמה יבראון, מי יחיה ומי ימות, מי בקצו ומי לא בקצו".

הביאור בזה, כי בראש השנה שהוא כנגד המאמר הראשון: "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", יכתבון מי הוא זה שזכה להתחיל ביום זה בתיקון של עשרה המאמרות, אשר בזכות זה יהיה לו חלק ונחלה בהתחדשות

מאבדין שנברא בעשרה מאמרות, אם כן כשהרשע שב בתשובה מחדש העשרה מאמרות, ובתחילת השנה מתחדש הבריאה, לכן עשרת ימי תשובה מסייעין לתשובה, שבעל תשובה צריך להתחדשות העשרה מאמרות".

ביאור דבריו הקדושים, על פי מה ששנינו במשנה (אבות שם): "בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להיבראות, אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות".

לפי זה מבאר ה"שפת אמת", כי כמו שבראשית הבריאה ברא הקב"ה את העולם בעשרה מאמרות, כך בכל ראש השנה צריך לחדש את עשרה המאמרות כדי לחדש על ידם את הבריאה. והנה הצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות על ידי עסק התורה וקיום המצוות, לכן הם זוכים בכל ראש השנה לחדש את הבריאה בעשרה המאמרות, אבל הרשעים שמאבדים במעשיהם את העולם שנברא בעשרה מאמרות, הרי הם מקלקלים את צינורות השפע ואינם יכולים לחדש את הבריאה.

לכן נתן לנו הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו עשרת ימי התשובה מראש השנה ועד יום הכיפורים, כדי שבעשרה ימים אלו יתקן כל אחד מישראל בתשובה ומעשים טובים מה שפגם בעשרה מאמרות, ועל ידי זה נזכה להיות בכלל הצדיקים המחדשים את הבריאה בעשרה המאמרות, ונזכה לקבל שפע רב טוב מצינורות השפע של עשרה המאמרות.

ראש השנה כנגד "בראשית" יום הכיפורים כנגד "נעשה אדם"

עתה הבה נתבונן מהו המאמר העשירי, אשר יום הכיפורים היום העשירי מעשרת ימי התשובה

לקראת יום הכיפורים היום המקודש ביותר מכל השנה הבא עלינו לטובה, דבר בעתו מה טוב להתבונן על מה שתיקנו חכמינו ז"ל ומקור הדבר בגמרא (מגילה לא.) לקרוא במנחה את ההפטרה בספר יונה, על יונה הנביא שסירב ללכת בשליחותו של הקב"ה, להוכיח את אנשי העיר נינוה שיחזרו בתשובה, עד שכפה עליו הקב"ה לחזור לדרך הנכונה, על ידי שסיבב שהושלך לים ונבלע בתוך דג גדול, בתוך בטן הדג טייל ושפך את לבו לה' בתפלה, וחזר בתשובה שלימה למלא את שליחותו להחזיר את אנשי נינוה בתשובה.

וכתב ה"בית יוסף" (או"ח סימן תרכב) הטעם לכך: "ומפטיר ביונה לפי שיש בה גודל כח התשובה". היינו שמפורש בה מה שקיבל הקב"ה את אנשי העיר נינוה בתשובה, ובזכות התשובה נתבטלה מהם גזירת המיתה. ב"ארחות חיים" (הלכות קריאת ספר תורה אות נז) הוסיף עוד טעם לכך: "והשלישי מפטיר ביונה בן אמת, והטעם כדי ללמד לבני אדם, שאין יכולת לברוח לפני השם אם עבר עבירות, כמו שכתוב (תהלים קלט-1) אנה מפניך אברח. ועוד לעורר התשובה כמו שעשו אנשי נינוה, ובה נושעו בראות ה' מעשיהם כי שבו".

עשרת ימי התשובה לתקן בהם עשרה מאמרות שנברא בהם העולם

רחש לבי דבר טוב לבאר הטעם שאנו קוראים ספר יונה ביום הכיפורים, על פי יסוד נפלא שלמדנו ממשנתו הטהורה של ה"שפת אמת" (שבת תשובה שנת תרס"ב) בענין העבודה בעשרת ימי התשובה, והנה הדברים בלשון קדשו:

"עשרת ימי תשובה הם נגד עשרה מאמרות, ואיתא (אבות פ"ה מ"א) צדיקים מקיימים העולם שנברא בעשרה מאמרות, ואיתא (ברכות לד:) במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, כי הצדיקים מקיימים כו' [את העולם שנברא בעשרה מאמרות], ובעלי תשובות חוזרין ומחדשין העשרה מאמרות, דמאחר דרשעים

ארחות חיים: "והשלישי מפטיר ביונה בן אמתי, והטעם כדי ללמד לבני אדם, שאין יכולת לברוח לפני השם"

שפת אמת: העבודה בעשרת ימי התשובה לתקן מה שפגמו בעשרה מאמרות שנברא בהם העולם

יום כיפורים הוא כנגד המאמר העשירי: "נעשה אדם", שביקש הקב"ה מכל הבריאה שיתנו חלקם באדם

כאשר אדם בורח משליחותו מתגייסים כל חלקי הבריאה הכלולים בו לכפות עליו למלא את רצון ה'

הבריאה. אולם מאחר שסיום התיקון הוא ביום הכיפורים שהוא כנגד מאמר העשירי: "נעשה אדם", לכן ביום כיפור יחתמו מי הוא זה שזכה להשלים התיקון של כל עשרה המאמרות, ובזכות זה יזכה להמשיך חיות חדשה מאותו מאמר "נעשה אדם" שנברא בו האדם.

בקשת הקב"ה מכל הבריאה: "נעשה אדם" כלול מכולם

חשבתי דרכי לבאר לפי האמור, מהי עבודת הקודש המוטלת עלינו ביום הכיפורים, כדי להשלים התיקון של מאמר העשירי המכוון כנגדו: "נעשה אדם", על פי הקדמה יקרה במשנתו הטהורה של רבינו האריז"ל ב"לקוטי תורה" (פרשת כי תשא ד"ה ועתה הורד עדיך), שמביא בשם הזוהר הקדוש (פרשת פנחס רלח): לפרש מאמר זה: "ויאמר אלקים נעשה אדם", ודקדקו חכמינו ז"ל על מה שאמר הקב"ה "נעשה" בלשון רבים, שהרי הקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד והיה ראוי לומר: "אעשה אדם". ומפרש הזוהר הקדוש:

"ויאמר אלקים נעשה אדם. בתר דאשלימו לעבידתיהו כל אומן ואומן, אמר לון קוב"ה, אומנותא חדא אית לי למעבד דיהא שותפא דכלנא, אתחברו כלכו כחדא למעבד ביה כל אחד ואחד מחולקא דיליה, ואנא אשתתף עמכון למיחב ליה מחולקא דילי, והיינו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ואוקמוה רבנן (יבמות סא). דלית אדם אלא ישראל, הדא הוא דכתיב (יחזקאל לד-לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם אדם ולא גוים, ובגין דא (תהלים קמט-ב) ישמח ישראל בעושו".

בתרגום ללשון הקודש:

"ויאמר אלקים נעשה אדם. אחרי שהשלימו עבודתם כל אומן ואומן, אמר להם הקב"ה, אומנות אחת יש לי לעשות שיהא שותף של כולם, התחברו כולכם יחד לעשות בו כל אחד ואחד מחלק שלו, ואני אשתתף עמכם לתת לו מחלק שלי, והיינו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ופירושו רבנן (יבמות סא). שאין אדם אלא ישראל, זהו שאמר הכתוב (יחזקאל לד-לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם אדם ולא גוים, ולכן (תהלים קמט-ב) ישמח ישראל בעושו".

ומבאר האריז"ל כוונת הזוהר, כי האדם הוא עולם קטן הכלול מכל העולמות ומכל מלאכי מעלה, וכאשר הוא מתקן את עצמו בעסק התורה ומעשים טובים, הרי הוא מתקן גם את כל חלקי הבריאה הכלולים בו, ואם הוא מקלקל ח"ו את דרכיו הרי הוא מקלקל עמו גם את כל חלקי

הבריאה הכלולים בו, ועל ידי זה יתפללו עליו כל הברואים שיצליח דרכו בעבודת ה', כדי שעל ידי זה יתקן גם את כל חלקי הבריאה הכלולים בו, ובלשון קדשו:

"והנה בבריאת האדם נאמר נעשה בלשון רבים, ולא עשה כן בכל השאר, אלא יהי אור, יהי רקיע, לשון יחיד, אלא המאציל העליון ברא הבריאה, ואין בעולם הבריאה כח להשיג אלא מדרגתה לבד ולא נקודה אחרת למעלה, וכן יצירה, וכן עשיה. ולא עשה כן אל האדם, [משום] שרצה שישגי כל העולמות ויקשור את כולם.

ונמצא שרצה המאציל שיתנו כל עולם ועולם חלק ברצונם כדי שכולם ירחמו עליו, ואם יחטא יפגום בכל העולם וכולם יבקשו רחמים עליו, ואם יזכה יגילו וישמחו בו כולם, ולכן רצה שיתנו לו חלקם... ועל כן אמר נעשה בלשון רבים, שנתיעץ בפמליא שלו עליונים ותחתונים שיתנו כולם חלקם ברצונם בו, וכן היה והשיג חלקו מכולם".

"תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי"

יומתק להבין בזה מאמר המדרש (קהלת רבה) על הפסוק (שם ז-ג): "ראה את מעשה האלקים כי מי יוכל לתקן את אשר עוותו. בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמרו לו, ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך".

גילה לו הקב"ה בכך כי מאחר שהוא כלול מכל הבריאה, לכן הוא צריך לתת דעתו שלא יקלקל את מעשיו ויגרום להחריב את כל הבריאה, ואמנם כן אחרי שחטא ואכל מעץ הדעת גרם קלקול בכל העולמות, ועל זה נאמר (בראשית ג-ז): "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך

בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה".

על פי האמור נשכיל להבין מה ששינו במשנה (אבות פ"ו מ"א): "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שנאמר (ישעיה מג-ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי יצאתי אף עשיתי". ולכאורה קשה הלא כל חלקי הבריאה מלבד האדם, אין להם שום בחירה לבחור בטוב או ברע, אם כן איך יכול להתגלות על ידם כבוד ה'. אולם לפי האמור שהאדם כולל בתוכו את כל חלקי הבריאה, נמצא כי הוא בבחינת שליח ציבור לכל הבריאה לגלות כבוד ה' על ידי עבודתו בקודש בתורה ומצוות.

מעתה יאירו עינינו להבין מהו התיקון והכפרה המוטלים עלינו להשלים ביום הכיפורים, כי מאחר שהוא היום העשירי מעשרת ימי התשובה המכוון כנגד "נעשה אדם", אשר במאמר זה דיבר הקב"ה אל כל הבריאה כולה עליונים ותחתונים, שכל אחד יתן חלק מעצמו בתוך האדם כדי שיהיה כלול מכל הבריאה, ואם חטא קלקל את נפשו וגם את כל חלקי הבריאה הכלולים בתוכו, לכן ביום הכיפורים צריך להמשיך כפרה על עצמו ועל כל חלקי הבריאה הכלולים עמו שנפגמו בעוונותיו.

על פי האמור ירווח להבין הטעם שצונו הקב"ה לפרוש ביום הכיפורים מכל עניני העולם הזה, כמו שכתוב (ויקרא כג-לב): "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם". ולא רק מעניני אכילה ושתייה אלא גם משאר תענוגים הכלולים בחמשה העינויים ששינו במשנה (יומא ע:): "יום הכפורים אסור באכילה ובשתייה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל".

לפי האמור יש לומר הטעם לכך, כי מאחר שבמאמר "נעשה אדם" כלל הקב"ה בתוך האדם מכל חלקי הבריאה, כדי שישתמש בהם לעבודת ה' להשלים בכך תכלית בריאתם שבראם הקב"ה

למלא בכך את רצונו (שם ט): "יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה", והנה דבריו:

"ורוח. ארבע רוחות מנשבות בכל יום. מן הבוקר עד חצי היום רוח מזרחי, והוא חם ולח, משם עד הערב רוח דרומית, והוא חם ויבש, ומשם עד חצי הלילה רוח מערבי, והוא קר ולח, משם עד הבוקר רוח צפוני קר ויבש. ורוח אלקים. הוצרך אותו רוח להקות המים דכתיב יקוו המים, כמה דאת אמר (שמות יד-כא) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה".

הנה כי כן נשכיל להבין נפלאות דרכי ה', ששלח את הרוח והמים כדי להחזיר את יונה לדרך הישרה, שהרי כפי מה שנתבאר פתח הקב"ה בשעת הבריאה עם הרוח והמים: "ורוח אלקים מרחפת על פני המים", כדי שיקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה לתועלת בני אדם, שיוכלו ללכת על פני הארץ ביבשה בדרכי נועם, למלא את שליחותם ששלחם הקב"ה לעבוד את ה' בעולם הזה.

והנה כאן כששלח הקב"ה את יונה הנביא להחזיר את אנשי נינוה בתשובה, במקום ללכת לנינוה בדרך היבשה שהכין הקב"ה ברוח אלקים המרחפת על פני המים לנוחיות האדם, בחר יונה לעזוב את היבשה ולרדת לתוך הים באניה, כדי לברוח מלפני ה' שלא למלא את שליחותו, לכן שלח הקב"ה מיד את הרוח והמים: "וה' הטיל רוח גדולה אל הים", כדי לטלטל את המים למנוע מיונה להצליח בבחינתו.

"והאניה חישבה להישבר" כדי להשתתף במערכה

מתוך התבוננות בכתובים אנו למדים עוד, שהקב"ה השתמש לא רק עם הרוח והמים, אלא גם עם כל חלקי הבריאה כדי לכפות על יונה לחזור לדרך הישרה. דבר זה אנו למדים ממה שכתוב: "ויהי סער גדול בים והאניה חישבה להישבר". וצריך ביאור להבין איך שייך לומר על האניה שאין בה רוח חיים: "חישבה להישבר", האם היא יצור חי שיש לה מחשבות.

אך לפי האמור יש לומר הביאור בזה, על פי מה שמצינו במדרש תנחומא (פרשת ויקרא אות ח) כי רוח הסערה שלטה רק במקום נסיעת האניה ובתוכה יונה: "ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה', פרשו מהלך יום אחד, ובא עליהם סער גדול בים מימינם ומשמאלם, ודרך כל האניות שבאות ושבנות בשלום בשתיקות, והאניה שירד בה יונה היתה בצרה גדולה להישבר, שנאמר וה' הטיל רוח גדולה אל הים".

כל ארבעה חלקי הבריאה: דומם צומח חי ומדבר, השתתפו במערכה לכפות על יונה שימלא את שליחותו

הדומם הוא המים הסוערים, הצומח הוא הקיקיון, החי הוא הדג והדגה, המדבר הם המלחים של האניה

חזקוני: "ורוח אלקים מרחפת על פני המים", כדי שהרוח תקבץ את המים אל מקום אחד ותראה היבשה

כאשר ברח יונה מן היבשה לים, הפעיל הקב"ה את הרוח והים, כדי לטלטלו ולהחזירו למלא את שליחותו

שורה בחוץ לארץ. אמר לו הקב"ה, חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריו ולהביאך משם. משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות, אמר לו רבו, יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריו ולהביאך משם. ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה, אמר העכו"ם קרובי תשובה הם, אם אומר להם ויעשו תשובה, נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים".

החלק השלישי מתחיל מכאן ואילך, כאשר הכתוב מתאר באריכות בספר יונה בפרטי פרטים, איך הקב"ה מסבב כל הסיבות שלח את השלוחים שלו מכל חלקי הבריאה, כדי להחזיר את יונה שימלא את השליחות שהטיל עליו הקב"ה. ומה מאד ראוי לכל אחד להתבונן בסיפור המופלא כפי שהוא מתואר בכתובים ובמדרשי חכמינו ז"ל, כדי להיווכח איך כל הבריאה התגייסה בהשגחתו של הקב"ה לכפות על יונה למלא את שליחותו.

"ורוח אלקים מרחפת על פני המים"

ובכן הבה נתבונן בפסוק הראשון של החלק השלישי, המתאר איך הקב"ה פתח את המערכה לכפות על יונה הנביא למלא את שליחותו (שם ד): "וה' הטיל רוח גדולה אל הים, ויהי סער גדול בים והאניה חישבה להישבר". נמצינו למדים מזה, שהקב"ה בחר להשתמש עם הרוח והמים, כדי לעורר רוח סערה שטלטלה את הים, עד כדי כך שהאניה חישבה להישבר, במטרה לטלטל ולנער את יונה הנביא שיחזור למלא את שליחותו.

ונראה לבאר הטעם שבחר הקב"ה לתפקיד זה את הרוח ואת המים, על פי מה שמצינו במעשה בראשית שפתח הקב"ה בשנים אלו הרוח והמים, כמו שכתוב (בראשית א-א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים". ומפרש ה"חזקוני" ענין הרוח המרחפת על פני המים, שהעביר הקב"ה את הרוח על פני המים, כדי

לכבודו, ואם חטא הרי פגם לא רק בנפשו אלא גם בכל חלקי הבריאה הכלולים בו, לכן ביום הכיפורים שצריך לתקן ענין זה צוה הקב"ה להתענות ולפרוש מכל עניני העולם הזה, כדי לכפר ולתקן את כל חלקי הבריאה שלא השתמש בהם כראוי.

כל הבריאה התגייסה לכפות על יונה הנביא למלא שליחותו

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הלך הנשגב שאנו חייבים ללמוד מהסיפור של יונה הנביא, איך כל הבריאה הכלולה מארבעה סוגים: דומם, צומח, חי, מדבר, עמדו לימינו של הקב"ה, לכפות על יונה הנביא שימלא את שליחותו להתנבא בנינוה, כי על ידי שברח יונה מלפני ה' בסירובו למלא את השליחות, גרם בכך פגם לכל חלקי הבריאה שהיו כלולים בו, ובהיותו אדם גדול נביא ה', היו כלולים בו חלקים גדולים מכל הבריאה, לכן הצטרפו כולם יחד לסייע לו להתגבר על הניסיון הקשה שהיה לו.

והנה כאשר נתבונן בסיפור של הנביא יונה בן אמתי נראה שהוא מתחלק לשלשה חלקים. החלק הראשון הוא השליחות שהטיל הקב"ה מלך העולם על יונה הנביא, שהכתוב מקדיש לכך בתחילת הספר שני פסוקים קצרים (יונה א-א): "ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר. קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני".

החלק השני הוא בריחתו של יונה הנביא משליחותו של הקב"ה, שהכתוב מקדיש לכך פסוק אחד ארוך (שם ג): "ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה', וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש ויתן שכרה, וירד בה לבוא עמהם תרשישה מלפני ה'". ופירש רש"י הטעם שביקש לברוח משליחותו, כי כוונתו היתה לטובת ישראל:

"לברוח תרשישה, ים ששמו תרשיש והוא בחוצה לארץ, אמר אברח לי הים שאין השכינה

"וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו, ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה', הלוא זה דברי עד היותי על אדמתי, על כן קדמתי לברוח תרשישה, כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי".

כדי להרגיעו את רוחו הנסערת עד מות גייס הקב"ה את הצומח (שם ו):

"וימן ה' אלקים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו, וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה, וימן האלקים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש. ויהי כזרוח השמש וימן אלקים רוח קדים חרישית ותך השמש על ראש יונה ויתעלף, וישאל את נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי. ויאמר אלקים אל יונה ההיטב חרה לך על הקיקיון, ויאמר היטב חרה לי עד מות."

ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון, אשר לא עמלת בו ולא גדלתו, שכן לילה היה וכן לילה אבד, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה, אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה".

ובכן זהו הלקח הנשגב שכל אחד מאתנו צריך ללמוד מקריאת ההפטרה ביום הכיפורים למנחה בספר יונה, שאם אדם מתפתה מהיצר הרע שלא למלא את רצון ה', כי אז יתאחדו כל חלקי הבריאה הכלולים באדם להילחם בו מלחמת חורמה, הרוח תעורר את המים שיטלטלו אותו טלטלה עזה, כל מערכות השמים ומערכות הארץ ילחמו בו עד שייכנע לחזור אל ה'. ומכלל לאו אתה שומע הן, כי אם יבחר אדם למלא את רצון ה', כי אז יתקבצו כל חלקי הבריאה, השמים והארץ, הרוח והמים, וכל חלקי הבריאה, לסייע לו שיצליח בכל מעשיו.

יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה לכם בים סוף. אמר להם בשבילי הצרה הזאת באה עליכם, כי מלפניו אני בורח... שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם".

החי והצומח הם הדג והקיקיון

הנה כי כן אם עד עתה ראינו איך הקב"ה גייס את המים, שהם בגדר "דומם" כי אין בהם חיות כצומח, וכן את המלחים שעל האניה שהם בגדר "מדבר", כדי להחזיר את יונה הנביא לדרך הטובה, אנו ממשיכים לראות איך הקב"ה לא ויתר מלגייס גם מה שבגדר "חי", למשימת קודש זו להחזיר את יונה הנביא (שם ב-א):

"וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה, ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות. ויתפלל יונה אל ה' אלקיו ממעי הדגה. ויאמר קראתי מצרה לי אל ה' ויענני, מבטן שאול שועתי שמעת קולי... ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה".

וצריך ביאור מה שפתח הכתוב "דג גדול" בלשון זכר, וסיים "ממעי הדגה" בלשון נקבה. אך הביאור על כך כמו שפירש רש"י: "דג גדול, זכר היה, והיה עומד [יונה] בריווח ולא נתן לב להתפלל, רמוז הקב"ה לדג והקיא לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים, והיה שם בדוחק ויתפלל שם שנאמר ממעי הדגה". כל פרט היה מחושב בהשגחה אלקית, לשכנע את יונה הנביא שהוא צריך לחזור בו מדרכו.

והנה נשאר לנו לבחון איך הקב"ה גייס למשימתו גם את הצומח. דבר זה התגלה אחרי שמילא יונה הנביא את שליחותו לעורר את אנשי נינוה בתשובה ועל ידי זה נצלו ממות לחיים, כתוצאה מכך התמלא יונה צער גדול והתלונן על כך לפני הקב"ה (יונה ד-א):

ונראה לבאר לפי זה מה שחישבה האניה להישבר, כי מאחר שכבר למדנו במשנה: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו", לכן כאשר ראתה האניה העשויה מעצים שברא הקב"ה בעולמו לכבודו, שיונה הנביא משתמש בה כדי לברוח מלפני ה', הרגישה שהיא נמצאת בצרה גדולה עד כדי כך: "והאניה חישבה להישבר", שחשבה כי טוב לה יותר להישבר מלהשתתף במרידה כנגד רצון ה'.

בדרך זו אנו ממשיכים לראות איך הקב"ה השתמש, לא רק עם הרוח והים, ועם האניה שחישבה להישבר, כדי להחזיר את יונה למוטב, אלא גם עם בני אדם מכל שבעים אומות העולם, כמו שכתוב (יונה א-ה):

"וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלקיו, ויטלו את הכלים אשר באניה אל הים להקל מעליהם, ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם. ויקרב אליו רב החובל ויאמר לו, מה לך נרדם קום קרא אל אלקיך, אולי יתעשת האלקים לנו ולא נאבד. ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו, ויפילו גורלות ויפול הגורל על יונה".

אמרו על כך חכמינו ז"ל במדרש תנחומא (פרשת ויקרא שם):

"רבי חנינא אמר משבעים לשונות היו באניה, וכל אחד ואחד אלקיו בידו. אמרו, האלקים שיענה ויציל אותנו מן הצרה הזאת הוא האלקים, ועמדו וקראו איש בשם אלקיו ולא הועילו. יונה בצרת נפשו נרדם וישן, ובא אליו רב החובל, אמר ליה הרי אנו עומדין בין מות לחיים ואתה נרדם, מאיזה עם אתה, אמר להם עברי אנכי, אמרו לו והלא שמענו כי האלקי העברים גדול הוא, קרא אל אלקיך, אולי

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com